

ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЯКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Алькема Віктор Григорович

*д.е.н., професор, завідувач кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

e-mail: Alkema@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5997-7076>

LOGISTICS ACTIVITY IN THE REGIONAL MARKET OF TOURIST SERVICES: ESSENTIAL CHARACTERISTICS, QUALITY AND EFFICIENCY

Alkema Viktor

*Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Management
Technologies Department,*

“KROK” University, Kyiv, Ukraine,

e-mail: Alkema@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5997-7076>

Анотація. В цьому розділі монографії сформовано сучасні теоретико-методичні засади щодо сутності, місця та ролі логістичної діяльності у сфері регіонального туризму. Визначено вплив змісту та якості логістичної діяльності на результативність і ефективність туристичних послуг.

Ідентифіковано сучасні деструктивні чинники, що впливають на розвиток як регіонального так і міжнародного туризму. Доведено,

що логістична діяльність сприяє зміцненню конкурентної позиції суб'єктів ринку туристичних послуг на регіональному туристичному ринку за рахунок комплексності, надійності і якості сервісу. Зміст розділу розкриває комплекс основних термінів щодо трактування дефініції «логістична діяльність» та її декомпозиція. Дослідження ролі і місця логістичної діяльності здійснювалось в межах системно-діяльнісного підходу. Розглянуто генезис різних аспектів логістичної діяльності на підставі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених. Формалізовано узагальнену мету логістичній діяльності та її завдання екзогенного та ендогенного характеру. Розглянуто особливості логістичної діяльності на регіональному ринку туризму.

Сформовано авторське бачення інституціональної структури суб'єктів ринку туристичних послуг в Україні та визначено місце і роль суб'єктів логістичної діяльності на цьому ринку. Здійснено логістичний аналіз суб'єктів регіонального ринку туризму. В якості базової ознаки диференціації цих суб'єктів визначено основний об'єкт управління в логістиці, а саме логістичний потік. Спрогнозовано тенденції розвитку суб'єктів ринку регіонального туризму та запропоновано алгоритм їх трансформації в суб'єкти логістичної діяльності. Здійснено процесно-функціональну структурування логістичної діяльності суб'єктів регіонального туризму. Сформульовано базові постулати щодо логістичної діяльності на ринку туристичних послуг.

Подано системну декомпозицію складових логістичної діяльності. Визначено місце логістичної діяльності в системі менеджменту організації та критерії її комплексного оцінювання. Встановлено характер впливу організаційного механізму управління логістичною діяльністю на результативність та ефективність суб'єктів ринку регіонального туризму. Розкрито напрямки управлінської діяльності менеджерів логістичних компаній на різних рівнях управління. Наведено основні складові логістичної діяльності та їх значенні в забезпечення її якості та ефективності. Запропоноване авторське розуміння якості логістичної діяльності на ринку регіонального туризму. Подано основні види забезпечення логістичної діяльності у сфері туризму.

Ключові слова: туризм, ринок регіонального туризму, туристичні послуги, туристичний потік, логістична діяльність, суб'єкти логістич-

ної діяльності, результативність, ефективність, соціальна відповідальність.

Формули: 0, рис.: 6, табл.: 0, бібл.: 60.

Abstract. This section of the monograph forms modern theoretical and methodological principles on the nature, place and role of logistics activities in the field of regional tourism. The influence of the content and quality of logistics activities on the effectiveness and efficiency of tourist services is determined.

Modern destructive factors influencing the development of both regional and international tourism have been identified. It is proved that logistics activity strengthens the competitive position of the subjects of the market of tourist services in the regional tourist market due to the complexity, reliability and quality of service. The content of the section reveals a set of basic terms for the interpretation of the definition of “logistics activities” and its decomposition. The study of the role and place of logistics activities was carried out within the system-activity approach. The genesis of various aspects of logistics activity on the basis of the analysis of works of domestic and foreign scientists is considered. The generalized goal of logistics activity and its tasks of exogenous and endogenous character are formalized. The genesis of various aspects of logistics activity on the basis of the analysis of works of domestic and foreign scientists is considered. The generalized goal of logistics activity and its tasks of exogenous and endogenous character are formalized. Peculiarities of logistics activity in the regional tourism market are considered. The author’s vision of the institutional structure of the subjects of the market of tourist services in Ukraine is formed and the place and role of the subjects of logistics activity in this market is determined. The logistic analysis of the subjects of the regional tourism market has been carried out. The basic object of differentiation in logistics, namely the logistics flow, has been identified as a basic feature of the differentiation of these entities. The tendencies of development of the subjects of the regional tourism market are forecasted and the algorithm of their transformation into the subjects of logistic activity is offered.

The process and functional structuring of the logistics activities of regional tourism entities has been carried out. The author’s vision of the institutional structure of the subjects of the market of tourist services in

Ukraine is formed and the place and role of the subjects of logistics activity in this market is determined. The logistic analysis of the subjects of the regional tourism market has been carried out. The basic object of differentiation in logistics, namely the logistics flow, has been identified as a basic feature of the differentiation of these entities. The tendencies of development of the subjects of the regional tourism market are forecasted and the algorithm of their transformation into the subjects of logistic activity is offered. The process and functional structuring of the logistics activities of regional tourism entities has been carried out. Basic postulates on logistics activities in the market of tourist services are formulated. A systematic decomposition of the components of logistics activity is presented.

The place of logistic activity in the management system of the organization and criteria of its complex estimation are defined. The nature of the influence of the organizational mechanism of logistics management on the effectiveness and efficiency of the regional tourism market is established. The directions of management activity of managers of logistics companies at different levels of management are revealed. The main components of logistics activities and their importance in ensuring its quality and efficiency are presented. The author's understanding of the quality of logistics activities in the regional tourism market is offered. The main types of logistics activities in the field of tourism are presented.

Keywords: tourism, regional tourism market, tourist services, tourist flow, logistics activity, subjects of logistics activity, efficiency, effectiveness, social responsibility.

Formulas: 0, Fig.: 6, Tabl.: 0, Byblos: 60.

В пріоритетах сучасного розвитку економіки важливе місце повинно бути відведено ринку туристичних послуг як поліфункціональній сфері діяльності, що сприяє розвитку значного числа суб'єктів реального сектору економіки, збільшенню масштабів обслуговування та залучення значного числа працівників задіяних у реалізації цих процесів, це відповідно сприяє вирішенню низки важливих соціально-економічних та освітньо-культурних завдань щодо забезпечення зайнятості, добробуту, культурного розвитку населення які є актуальними

для українського суспільства. Насьогодні існують як сприятливі так і деструктивні чинники, що впливають на розвиток як регіонального так і міжнародного туризму. До наявних конструктивних чинників слід віднести: процеси глобалізації, інтеграція з країнами ЄС, вдале географічне розміщення України, наявність значного туристичного потенціалу більшості її регіонів, активна зовнішньоекономічна політика суб'єктів господарювання особливо західних прикордонних регіонів. До деструктивних чинників, які стримують розвиток ринку туристичних послуг слід віднести недосконалість нормативно-правової бази діяльності суб'єктів туристичної та супутньої діяльності. Відсутність належного рівня культури в діловому середовищі, не достатня розвиненість транспортної та іншої сервісної інфраструктури, її невідповідність світовим та європейським стандартам якості, відсутність належної координації між суб'єктами задіяними в організації надання туристичних послуг тощо. До цього в останні два роки додалися чинники пов'язані з обмеженнями в наданні туристичних послуг пов'язані з пандемією коронавірусу, які частково змінили моделі надання туристичних послуг, суттєво зменшився їх обсяг та звузився асортимент. Враховуючи зазначені основні конструктивні та деструктивні чинники актуальним, на наш погляд, є розгляд місця та ролі логістичної діяльності у сфері туристичних та супутніх послуг в реалізації наявного потенціалу туристичної галузі України. Сфера туристичного бізнесу не може бути ефективною без належного інформаційного, фінансового, страхового, інфраструктурного, транспортного та іншого логістичного забезпечення. Сутнісно таке забезпечення представлено в туристичному бізнесі різними видами логістичної діяльності. Логістична діяльність створює належні просторово часові корисності туристичної послуги та сприяє її належній результативності відносно цілей туризму та ефективності щодо використаних ресурсів як компаній задіяних в туристичному та супутньому обслуговуванні так і само-

го споживача послуг. Логістична діяльність важлива бо сприяє зміцненню конкурентної позиції суб'єктів ринку туристичних послуг на регіональному туристичному ринку за рахунок оперативності та комплексності, надійності і якості сервісу.

В цьому розділі автором поставлено за мету формування сучасних теоретико-методичних засад щодо сутності, місця та ролі логістичної діяльності у сфері туризму, визначення впливу змісту та якості логістичної діяльності і вплив організаційного механізму управління нею на результативність та ефективність суб'єктів цієї діяльності.

Термін «логістична діяльність» є словосполученням двох важливих категорій «логістика» та «діяльність». Для з'ясування ролі і місця логістичної діяльності (ЛД) як економічної дефініції розглянемо генезу словникових визначень терміна «логістика». Понятійний апарат у процесі еволюції терміна «логістика» постійно змінювався. Переважна більшість вчених пов'язують це з періодами розвитку логістики. Найбільш чітко ці періоди формалізовано Є.В. Крикавським [1, с. 12], який виділяє філософський, військовий і цивільний періоди її розвитку. Термін «логістика» розглядається ним як наука управління, як функція управління, як господарський процес та широкий діапазон видів діяльності, пов'язаний з товарорухом. На нашу думку, логістика – наука управління матеріальними і сукупними потоками в економічних системах на основі гармонізації інтересів суб'єктів господарювання шляхом пошуку внутрішньосистемних (міжфункціональних) та міжсистемних (полісистемних) компромісів. У науці існує велика різноманітність видів логістики, які автори групують за різними ознаками. В цьому розділі монографії особливий акцент здійснено на дослідженні аспектів логістики на ринку туристичних та супутніх послуг яку часто називають логістикою туризму. Не занурюючись у відмінності цих достатньо близьких наукових напрямків можемо констатувати, що туристична логістика, з нашої точки зору, це науково-практичний

напряма, який досліджує питання управління туристичними та взаємопов'язаними із ними потоками в процесі просування і продажу туристичного продукту та організації споживання туристичної послуги. Розглянемо комплекс основних термінів щодо трактування дефініції «логістична діяльність» наочно представлений на рис. 1 та розкриємо її декомпозицію в межах системного підходу.

Розпочнемо з усвідомлення розуміння поняття «діяльність». В широкому сенсі під діяльністю ми розуміємо будь яку доцільну активність людини. Тобто під цим поняттям часто розуміють її життєдіяльність. Однак в науковій літературі діяльність сприймається як процес та результат взаємодії суб'єкта діяльності з об'єктом діяльності під час якого людина демонструє свою активність. З цього боку «діяльність» сприймається як процес та результат праці. Діяльність з економічної точки зору розгля-

Рис. 1. Комплекс основних термінів щодо трактування дефініції «логістична діяльність» та її декомпозиція

Джерело: скомпоновано автором

дається як активність яка призводить до отримання корисного результату. Діяльність – робота, труд [2, с. 146]. Діяльність в діловій практиці частіше виступає у формі поняття «господарська діяльність». Господарська діяльність – будь-яка діяльність, що пов'язана з виробництвом, обміном і споживанням матеріальних і нематеріальних цінностей, наданням і використанням послуг, а також отриманням доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах [3, с. 290]. Господарська діяльність в Україні класифікується відповідно до класифікатора видів економічної діяльності КВЕД-2010 [4]. Логістична діяльність є окремим видом господарської діяльності яка має свої специфічні ознаки. Особливістю представлення логістичної діяльності в зазначеному національному класифікаторі є значна розпорошеність її складових між різними секціями та розділами.

Під логістичною діяльністю фахівці з менеджменту розуміють сукупність видів господарської діяльності, що пов'язані з управлінням матеріальними та супутніми потоками у процесі переміщення цінності від джерела сировини до місця виробництва та споживання шляхом неперервного та скоординованого у просторі і взаємоузгодженого в часі виконання логістичних процесів та операцій. Логістична діяльність у сучасних фахових джерелах найчастіше розглядається як сукупність функцій та завдань управління матеріальними і супутніми потоками, комплекс операцій, пов'язаних із обслуговуванням суб'єктів господарювання, та сфера сервісу. Дотепер переважною більшістю науковців та практиків з'ясовано сутність логістичної діяльності підприємств на досить узагальненому рівні. Дослідження ролі і місця логістичної діяльності як категорії діяльнісного підходу сучасних організацій із урахуванням особливостей предмету їх діяльності знаходиться на етапі усвідомлення та описової формалізації. Деякі науковці, усвідомлюючи специфіку логістичної діяльності в окремих сферах та галузях економіки, вирішили виокремити її шляхом додавання до ка-

тегорії «логістика» терміну, який визначає відповідну сферу чи галузь діяльності. І хоча, на думку автора, такий підхід є не зовсім коректним з точки зору методології сучасної науки, на сьогодні ми маємо «сервісну логістику», «фармацевтичну логістику», «логістику туризму», «логістику будівництва», «агрологістику» тощо. Насправді ж у цих започаткованих напрямках наукових досліджень мова йде про ідентифікацію та аналіз особливостей реалізації логістичної діяльності у відповідних сферах господарської діяльності. Проблема полягає в необхідності дослідження специфічних особливостей логістичної діяльності організацій окремих сфер та галузей економіки в рамках системного та діяльнісного підходів.

Дослідженню генезису різних аспектів логістичної діяльності присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних учених: В.Г. Алькеми [5], О.О. Бакаєва [6], А.М. Гаджинського [7], Дональда Дж. Бауерсокса [8], Дейвіда Дж. Клосса [8], В.В. Дибської [9], Є.І. Зайцева [9], Н. Коніщевої [10], О.П. Кутах [6], Є.В. Крикавського [1], М. Кристофера [11], Ч. Сковронєка [12], З. Саріуш-Вольського [12], В.І. Сергєєва [9], Л.Б. Міротіна [13], І. Ташбаєва [13], А.В. Ткачевої [14], Ю. Неруша [15], Л.А. Пономаренка [6], Ю. Пономарьової [16], Джеймса С. Джонсона [17], Дональда Ф. Вуда [17], Денієля Л. Вордлоу [17], Поля Р. Мерфі-мол. [17], О. Сумця [2-3], А.М. Стерлігової [9], Джеймса Р. Стока [18], Дугласа М. Ламберта [18], О. Тридіда [20], Д. Уотерса [19] та інших.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних фахових джерел свідчить, що сутність логістичної діяльності в сучасній управлінській науковій думці розглядають з позиції функціонального, процесного, системного та інтеграційного підходів. Найбільш вдала систематизація перших трьох поглядів науковців здійснено Н.В. Смирновою [21, с.54-59]. Більш детально розглянемо сутність функціонального погляду на цю діяльність. Науковці Джеймс С. Джонсон, Дональд Ф. Вуд, Деніель Л. Вордлоу та Поль Р. Мерфі-мол. розглядають логістичну діяльність як важливу

функцію бізнесу, відповідальну за координацію фізичного розподілу і менеджменту матеріалів для економії витрат та підвищення рівня обслуговування [17, с. 29]. Виходячи з того, що логістична діяльність є складною і передбачає широкий асортимент логістичних продуктів та послуг, М. Кристофер відносить до такої набір сфер діяльності організації від управління закупівлями сировини до постачання готових виробів споживачеві [11, с. 23]. Російський науковець В. Сергєєв з колегами розглядає логістичну діяльність як комплекс логістичних функцій та операцій, спрямованих на виникнення, перетворення і поглинання матеріальних потоків у певному економічному об'єкті [9, с. 45]. Логістичну діяльність Л. Міротін та И. Ташбаєв розглядають із позиції управлінських функцій. Під логістичною вони розуміють діяльність із планування, виконання і контролю фізичного переміщення матеріалів, готової продукції та пов'язаної з ними інформації від місця їх виробництва до місця споживання з метою задоволення потреб споживачів і отримання прибутку [13, с. 10]. Логістична діяльність розглядається Ю. Нерушом як сфера господарської діяльності, що пов'язана з фізичним забезпеченням, фізичним розподілом тощо [15, с. 11]. Він виділяє два основні види ЛД, а саме: фізичне забезпечення та фізичний розподіл [15, с. 12]. Коніщева Н.Й. та Трушкіна Н.В. розглядають логістичну діяльність як реалізацію основних логістичних функцій і задач [10, с. 116]. На думку О. Сумця, під логістичною діяльністю слід розуміти один із основних видів господарської діяльності, що пов'язаний із плануванням, організацією, управлінням та контролем матеріальних і супутніх їм потоків у процесі їх переміщення від місця виробництва до місця споживання шляхом послідовного та взаємоузгодженого в часі й просторі виконання логістичних активностей, а саме постачання або закупівлі, транспортування, приймання, складування, контролю запасів, комплектації замовлень, вантажоперероблення, упакування, розподілу готової продукції, перероблення, повернен-

ня продукції, що була піддана реклаमाції [2-3]. Науковці Н.М. Тюріна, І.В. Гой і І.В. Бабій під логістичною діяльністю розуміють практичну реалізацію логістичних функцій та операцій [22, с. 100]. Професор А. Гаджинський розглядає логістичну діяльність як окремий напрямок господарської діяльності, яка полягає в управлінні матеріальними потоками у сферах виробництва і розподілу [7]. Як видно із наведених точок зору науковців які є прибічниками функціонального підходу, логістична діяльність є, по-перше, багатофункціональною, по-друге, ієрархічною за своєю структурою, по-третє, завжди має конкретні завдання як в межах окремих функцій так і в цілому їх комплексі. Відмінність між поглядами науковців полягає у різному розумінні функціоналу логістичної діяльності. Окремі науковці розглядають її узагальнено як окремий вид господарської діяльності чи важливу функцію бізнесу. Інші концентрують увагу на багатофункціональності цієї діяльності і виділяють на їх точку зору базисні, ключові та підтримуючі функції. Ознаки групування цих функцій та їх диференціація залежить від різних ситуаційних чинників і не знаходить дотепер логічного пояснення. В більшості випадків ця діяльність обмежується лише функціями пов'язаними з трансформацією потоків та обслуговуванням учасників товароруку. Лише окремі науковці розглядають логістичну діяльність в площині вирішення управлінських завдань. Виокремлюючи в її складі не лише функції трансформації властивостей та перетворення в часі та просторі елементів логістичних потоків але і як діяльність спрямовану на досягнення конкретних управлінських цілей у сфері бізнесу. В фаховій літературі функція розглядається в широкому розумінні як виконувана робота [2, с. 63], а в більш вузькому як певний вид діяльності. На нашу точку зору, логістична функція це інтегрована сукупність зкоординованих у просторі та синхронізованих у часі логістичних процесів та операцій об'єднаних за принципом однорідності створюваної в процесі їх реалізації кориснос-

ті. Важливим є питання які ж управлінські завдання повинні вирішувати логістичні функції? На думку західних учених, основне завдання логістичної діяльності полягає у матеріальному забезпеченні господарської діяльності, його плануванні, пошуку оптимальних джерел якісних ресурсів та їх закупівлі згідно з критеріями раціональності та якості сервісу [8, 11-12, 17-19]. Логістична діяльність в організації спрямовується на раціональну організацію, підтримку ритмічної роботи та оптимізацію господарської діяльності організації в цілому, забезпечуючи суб'єкту такі конкурентні переваги: лідерство з мінімуму витрат; гарантування своєчасного та якісного виконання всіх замовлень і своєчасної доставки готової продукції. Логістична діяльність спрямовується не лише на оптимальну організацію внутрішніх потоків, а й на зовнішнє середовище з метою забезпечення належного рівня обслуговування, скорочення витрат у ланцюгах постачання, виробництва та збуту. Дональд Дж. Бауерсокс та Дейвід Дж. Клосс таким завданням вважають організацію такого географічного розміщення джерел сировини, незавершеного виробництва, запасів готової продукції, яке відповідає потребам у них і одночасно забезпечує мінімальні можливі витрати [8]. С. Саркісов розділяє ці завдання в залежності від виду господарської діяльності. Для підприємств-виробників: мінімізація витрат при відповідному рівні якості обслуговування [23]. Для підприємств-споживачів логістичних послуг: ефективне виконання контрактних зобов'язань з постачання [23]. Професор О.М. Сумець виділяє в логістичній діяльності завдання екзогенного та ендогенного характеру. До екзогенних завдань відносить: забезпечення для підприємства максимальну пристованість до мінливих ринкових умов; збільшення для продукції підприємства власної частки ринку; створення умов для одержання конкурентних переваг на ринку та довгострокового успіху у бізнесі [2, с.69]. Завданнями ендогенного характеру, на його думку, вважаються: мінімізація витрат на здійснення

логістичної діяльності суб'єкта господарювання; удосконалення управління логістикою на підприємстві; створення належного рівня логістичного потенціалу підприємства; формування комплексної корисності продукту або логістичної послуги для споживачів [2, с.70]. Аналіз точок зору науковців на завдання які повинні реалізовувати логістичні функції свідчить про відсутність єдиного погляду щодо характеру, змісту та спрямованості цих завдань. Узагальнюючи наявні альтернативи слід виокремити в межах логістичної діяльності як загальні завдання для усієї сукупності наявних логістичних функцій організації так і конкретні завдання для кожної з них. На нашу думку, стратегічним завданням логістичної діяльності слід вважати: досягнення з найменшими витратами максимальної пристосованості суб'єктів цієї діяльності до мінливої ринкової ситуації, підвищення власної частки ринку та одержання конкурентних переваг, тобто забезпечення необхідного рівня економічної безпеки та рівня конкурентоспроможності; формування відповідного логістичного потенціалу для гармонізації інтересів суб'єктів ЛД. Конкретні завдання логістичної діяльності повинні формулюватись для відповідних ситуацій які продиктовані умовами та вимогами реалізації окремих логістичних функцій. На початку 21 ст. у низки науковців найшов своє відображення процесний підхід до розгляду логістичної діяльності. Так Д. Уотерс вважає, що логістична діяльність – це процес планування та реалізації потоків і запасів сировини, незавершеного виробництва, готової продукції та потоку супутньої інформації від місця виготовлення продукції до місця її споживання з метою забезпечення відповідності продукції вимогам замовника [19, с. 29], тобто він зводить її до рівня процесу управління. Професори Мічиганського університету Дональд Дж. Бауерсокс і Дейвід Дж. Клосс вважають, що логістична – це діяльність із «управління товарно-матеріальними потоками від джерел сировини і матеріалів до пункту розподілу готового продукту» [8, с. 29].

Вчені Джеймс Р. Сток та Дуглас М. Ламберт вважають, що будь-яка діяльність, що здійснюється в процесі переміщення продукції від місця її виготовлення до місця споживання, є логістичною [18, с. 18]. Польські вчені Чеслав Сковронек і Здислав Саріуш-Вольський розглядають логістичну діяльність як сукупність процесів фізичного переміщення матеріальних цінностей (сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готових виробів) на підприємстві і між організаціями, а також просування інформаційних потоків, що відображають матеріальні процеси і використовуються для управління цими процесами [12, с. 18]. Сучасну ЛД Ю. Пономарьова розглядає як практичну діяльність із управління матеріальними і пов'язаними з ними інформаційними потоками. Вона зазначає, що об'єктом такої діяльності є не продукт, а процес у формі потоку [16, с. 9]. Колектив вітчизняних науковців під керівництвом О. Тридіда визначає ЛД як єдиний технологічний процес усієї виробничо-транспортної системи на основі інтеграції виробництва, транспортування та споживання [20, с. 135-138]. Коніщева Н.Й. та Трушкіна Н.В. розглядають логістичну діяльність як особливий вид господарської діяльності, реалізація якої потребує здійснення послідовних процесів логістичної діяльності підприємства в єдиному комплексі [10, с. 117]. Професор Ковальська Л.Л. розглядає логістичну діяльність як сукупність логістичних рішень і методів їх прийняття [24, с. 19-20]. Степанов В.І. розглядає логістичну діяльність під кутом управління потоковими процесами, зокрема процесом руху товару в різних сферах діяльності суб'єктів господарювання [25, с. 35]. Аналіз точок зору науковців щодо економічної категорії логістична діяльність в межах процесного підходу свідчить про відсутність єдиного їх погляду щодо його сутності та очевидних переваг. Така ситуація в першу чергу є наслідком неоднозначного розуміння понять «процес» та «логістичний процес». Процес в загальному розумінні – послідовна зміна станів у розвитку чого-небудь [9, с. 558]. Операція – окре-

ма дія в ряді інших подібних [9, с. 399]. В нашому випадку доречним є розкриття сутності поняття логістичний процес. На думку В.І. Сергєєва це певним чином організована у часі послідовність виконання логістичних операцій та / або функцій, що дозволяє досягти задані на плановий період цілі логістичної системи або її мережевих (функціональних) підрозділів [26, с. 530]. Б.А. Анікін та Т.А. Родкіна під логістичним процесом розуміють взаємопов'язану сукупність операцій і функцій, яка переводить ресурси компанії в результат діяльності, який визначається логістичною стратегією фірми [27, с. 48]. З точки зору А.М. Роднікова логістичним процесом слід вважати впорядковану на осі часу послідовність логістичних операцій, спрямовану на забезпечення споживачів продукцією відповідного асортименту і якості в потрібній кількості в потрібний час і місце [28, с. 125]. Плахута Г.А. під логістичним розуміє процес управління матеріальними потоками на принципах логістики на стадіях «закупівля – виробництво – збут» [29, с.3]. Крикавський Є.В. під логістичним розуміє процес передачі та опрацювання замовлення, а також переміщення майна (транспортування, складування, сортування, пакування тощо) шляхом трансформації логістичних потоків (матеріальних, фінансових, інформаційних, людських) [1, с. 53-55]. Важливо зазначити, що в межах цього підходу основним завданням логістичної діяльності є формування потоків належної якості та необхідного їх розподілу. З цього боку логістична діяльність є сукупністю зкоординованих у просторі та синхронізованих у часі логістичних процесів спрямованих на генерування матеріальних, інформаційних, сервісних, фінансових та інших потоків належної якості. При цьому необхідно розглядати не лише процеси трансформації властивостей об'єктів логістичної діяльності але і комплекс допоміжних процесів. До таких в першу чергу слід віднести управлінські процеси та процеси забезпечення. Лише розгляд усіх зазначених процесів у їх взаємодії та взаємозалежності дає

можливість формувати комплексну корисність для учасників логістичної діяльності.

На наступному етапі дослідження розглянемо погляди науковців в межах системного підходу. Професор Смирнов І.Г. під логістичною розуміє діяльність взаємопов'язаних в єдиному процесі управління матеріальними та супроводжувальними потоками елементів, а саме ланок, сукупність яких, межі та завдання функціонування поєднані внутрішніми цілями організації бізнесу та зовнішніми цілями [30, с. 10]. Науковці М.І. Зяйлик, О.В. Вівчар під логістичною діяльністю розуміють сукупність елементів, функціональний зв'язок яких дає змогу найбільш ефективно забезпечити товарами (продукцією та послугами) споживачів у виробничій та невиробничій сферах [31]. Колектив авторів Д.Д. Костоглодов, І.І. Саввіді, В.М. Стаханов під логістичною вважають діяльність сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих учасників економічних потоків, що об'єднані єдністю цілей та економічних інтересів [32, с. 17]. С.Н. Нагловський в якості логістичної діяльності розглядає функціонування сукупності елементів, які перебувають у певних функціональних зв'язках та відносинах один з одним, утворюючи певну цілісність та єдність [33, с. 15]. Л.В. Забуранна та О.М. Глуценко здійснюють акцент в логістичній діяльності на взаємозв'язок логістичних підсистем, що пов'язані між собою внутрішньо-виробничими зв'язками, впорядкованими відповідно до правил та процедур підприємства або їх об'єднання в межах визначеної території, які функціонують задля досягнення єдиної логістичної мети підприємства або їх об'єднання [34, с. 186]. В.І. Сергєєв акцентує увагу на бачення логістичної діяльності як відносно стійкої сукупності ланок (структурних/функціональних підрозділів підприємства, а також постачальників, споживачів, логістичних посередників), що взаємопов'язані та об'єднані єдиним управлінням логістичним процесом задля реалізації корпоративної стратегії організації бізнесу [35, с. 28]. А.У. Аль-

беков та О.А. Митько вважають, що логістична діяльність це адаптивна система з оберненим зв'язком, що виконує ті або інші логістичні функції та логістичні операції, що складається, як правило, з декількох підсистем і має розвинуті зв'язки із зовнішнім середовищем [36, с. 68]. Аналіз існуючих системних поглядів на логістичну діяльність дає можливість зробити наступні авторські узагальнення. Розгляд логістичної діяльності в межах системного підходу є цілком логічним кроком виходячи із сучасної концепції логістики та її базового принципу системності. Слід однак відзначити що у науковців ознаки системності цієї діяльності дуже відрізняються. Серед найбільш вживаних ознак системного підходу виділяють елементи та зв'язки і їх властивості. В якості основних властивостей зазначають цілісність (зв'язність), стійкість та адаптивність. На думку автора, в існуючих поданих науковцями визначеннях логістичної діяльності з системного погляду бракує усвідомлення, що логістична діяльність як система може розглядатись з позиції ендогенного та екзогенного підходів. З точки зору ендогенного підходу логістична діяльність є сукупністю взаємопов'язаних між собою функціонально-фазових процесів, а в їх межах операцій спрямованих на реалізацію логістичних завдань. Ендогенний підхід дозволяє, з одного боку, дослідити цю діяльність ієрархічно та структурно. З іншого боку дає можливість ідентифікувати взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими ланками та елементами такої діяльності. В межах екзогенного підходу важливим є дослідження цієї діяльності в часі та просторі під впливом конструктивних та деструктивних чинників середовища. Логістична діяльність як система повинна функціонувати і розвиватись в напрямку вектора досягнення визначеної для неї менеджментом організації цілі і досягати її не зважаючи на наявність дестабілізуючих чинників середовища її функціонування. Будь яка система і система логістичної діяльності зокрема має певну мету. Погляди науковців на мету логістичної діяльності

представлено рядом науковців. Розглянемо найбільш характерні з них. Джеймс С. Джонсон, Дональд Ф. Вуд, Деніель Л. Вордлоу, Поль Р. Мерфі-мол. під метою логістичної діяльності розуміють координацію фізичного розподілу і менеджменту матеріалів для економії витрат і підвищення рівня обслуговування [17]. Дональд Дж. Бауерсокс, Дейвід Дж. Клосс метою логістичної діяльності вважають швидку реакцію, мінімальну невизначеність, мінімальний обсяг запасів, консолідацію вантажоперевезень, якість, і підтримку життєвого циклу продукту [8]. О. Тридід з колективом авторів під метою логістичної діяльності вбачають оптимізацію циклу відтворення шляхом комплексного, орієнтованого на потребу, формування потоку матеріалів та інформації у виробництві й розподілі продукції [20]. О. Сумець під метою логістичної діяльності розуміє досягнення конкурентної стійкості, максимальної пристосованості до умов ринку та довгострокового успіху у бізнесі суб'єкта господарювання за рахунок максимального задоволення усього комплексу вимог споживачів та високого і своєчасного рівня їх обслуговування, узгодження інтересів всіх учасників товароруку та мінімізації витрат [2]. На наш погляд під метою логістичної діяльності в межах системного підходу слід розуміти дерево цілей щодо формування комплексної корисності логістичного продукту або логістичної послуги у відповідності з запитами споживачів для забезпечення конкурентного рівня обслуговування та належного стану економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності в умовах невизначеності умов та вимог діяльності. Системний погляд на логістичну діяльність та його розвиток є важливим для подальших розвідок у напрямку генезису та еволюції логістичної діяльності в різних сферах господарської діяльності та визначення її впливу на ефективність і результативність організації. Одним із обмежень такого погляду, на нашу точку зору, є не врахування наявності в процесі логістичної діяльності дуже різних за своїми властивостями та взаємозв'язаних

поліструктурних та багатофункціональних систем (соціотехнічної, економічної, організаційної техніко-технологічної, інфраструктурної, тощо). Виходячи з цього заслуговує на увагу запропонований автором інтеграційний (інтегральний) підхід до розуміння логістичної діяльності. На думку Дональда Дж. Бауерсокса, щоб логістична діяльність принесла максимальний стратегічний зиск, усі її функції повинні бути інтегровані з її споживачами та постачальниками [8, с. 55]. В.В. Щербakov вважає, що саме організація інтегрального управління матеріальними та пов'язаними з ними інформаційними та фінансовими потоками, а також супутнім сервісом, що сприяє досягненню цілей організації бізнесу з оптимальними витратами ресурсів [37, с. 26]. Є.В. Крикавський під логістичною діяльністю розуміє спеціально організовану інтеграцію логістичних елементів (ланок) у межах певної економічної системи для оптимізації процесів трансформації матеріального потоку [1, с. 16]. М.А. Окландер логістичною діяльністю вважає інтегровану функцію мікроекономічних систем [38, с. 69]. На думку А. Ткачової, під логістичною діяльністю організації слід розуміти напрям господарської діяльності, що полягає в управлінні матеріальними і супровідними інформаційними, фінансовими та сервісними потоками організації шляхом послідовного та взаємоузгодженого виконання логістичних операцій на основі принципів системності, комплексності, інтегрованості всіх ланок логістичного ланцюга «постачання – виробництво – збут» з метою досягнення довгострокового успіху в бізнесі за рахунок максимального задоволення вимог споживачів, мінімізації витрат, узгодження інтересів усіх учасників в умовах мінливості та невизначеності зовнішнього середовища [14, с. 3]. Аналіз цього визначення свідчить, що логістична діяльність А. Ткачовою розглядається як інтегроване управління потоками на всіх фазах їхнього функціонування. На наш погляд, інтеграційний підхід в розумінні логістичної діяльності має ряд суттєвих переваг. По

– перше він дозволяє розглянути цю діяльність з точки зору інтеграції функціональних, управлінських та забезпечуючих функцій, а в їх межах процесів та операцій. По-друге, він дозволяє розглянути логістичну діяльність як структурно-функціональний комплекс інтегрованих єдністю цілей та завдань суб'єктів. По-третє, інтеграцію форм та засобів трансформації матеріальних і супутніх логістичних потоків. По-четверте, інтеграцію логістичних потоків та методів і механізмів управління ними. По-п'яте, така діяльність не обмежується рамками однієї організації й на практиці утворює інтеграцію суб'єктів, задіяних у просуванні матеріальних і супутніх потоків, які діють в умовах невизначеності та ризику. Необхідно також враховувати, що поряд з логістичними в організації реалізуються маркетингова, кадрова, інформаційна, фінансова та інші функції. Тому з точки зору цього підходу метою такої діяльності є інтеграція зусиль усіх систем, ланок, функцій та процесів для забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки як самої організації так і господарюючих суб'єктів – учасників цієї діяльності. Це усвідомлення є важливим щодо розуміння логістичної діяльності як інтегрального інструмента розвитку не лише окремого суб'єкта господарювання, а сукупності суб'єктів окремого цільового ринку задіяних у просуванні цінності для споживача. Доведеним є факт, що логістична діяльність яку сформовано на базі збалансування інтересів учасників (бізнес-одиниць) та єдності цілей розвитку сприяє реалізації синергетичного ефекту, який безпосередньо відображається на показниках ефективності та результативності суб'єктів господарювання.

Таким чином, аналіз джерел щодо сутності поняття логістична діяльність, підходів до її розуміння та аналізу її складових свідчить, що ця діяльність є частиною господарської діяльності організацій. Сучасне розуміння логістичної діяльності розглядається в межах функціонального, процесного, системного

та інтеграційного підходів. Кожен із зазначених підходів розглядає діяльність на підставі виділення конкретного предмета дослідження. Ідентифіковано відмінність в розумінні науковцями логістичної діяльності навіть в межах одного підходу. Ця відмінність пов'язана із розмаїттям специфіки логістичної діяльності у різних сферах та організаціях. Залежно від профілю організації вона може бути операційною, функціональною чи сукупністю бізнес-процесів. Встановлено, що характер діяльності залежить від її місця та ролі в комерційно-виробничому циклі організації. Логістична діяльність не обмежується межами економічної системи організації і навіть на рівні організації пов'язана з формуванням вхідних логістичних потоків ресурсів, трансформацією їх у потоки готових продуктів та доведенням вихідних логістичних потоків до споживача. Вимогою часу є дослідження особливостей логістичної діяльності організацій та підприємств різних сфер та галузей економіки. Враховуючи важливість і перспективність розвитку туристичної сфери та вагоме місце логістичної діяльності у сфері туристичного бізнесу розглянемо детальніше особливості логістичної діяльності на ринку туристичних послуг.

Безпосередньо проблематиці логістики у сфері туристичних послуг та особливостям логістичної діяльності, яка здійснюється організаціями цієї сфери економіки, займались вітчизняні науковці: В.Г. Банько [39], А.В. Бедраківська [40], А.А. Гвозденко [41], М.В. Гобрей [58], Н.В.Короленко [42], Н.Й. Коніщева [10], О.Н. Криворучко [60], І.В. Левицька [40], Т.Ю. Лужанська [58], Г. І. Михайліченко [44], О.А. Рудківський [59], О.І. Рунців [43], Т.М. Скоробогатова [45], С.В. Скібінський [46], С.М. Співак [58], І.Г. Смірнов [47-48], Н. В. Трушкіна [10] та інші.

Дослідження особливостей логістичної діяльності на ринку туристичних послуг розпочнемо з усвідомлення сучасного розуміння поняття «туристична послуга». Науковці В.Я. Брич, В.С. Мазаур розуміють під цим поняттям «послуги щодо розмі-

щення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів (відвідувачів)» [50, с. 163]. На думку О.Л. Дишко «туристична послуга – це комплексне поняття, яке включає в себе усі можливі корисні для туристів матеріальні та нематеріальні складові» [51, с. 40]. Туристичну послугу Т.О. Скришко, О.О. Ланда формулюють як «...комплекс дій суб'єктів туристичної галузі, спрямованих на задоволення потреб споживача (туриста)» [52, с. 291]. Н.В. Сирік вважає, що «туристичні послуги є діяльністю підприємств у сфері туристичної індустрії і включають послуги з розміщення, харчування, перевезення, екскурсійні послуги, послуги гідів-перекладачів і інші послуги, спрямовані на задоволення потреб туристів» [53, с. 7]. Враховуючи, що організаційний базис суб'єктів логістичної діяльності формується в залежності від характеру логістичного середовища, в своєму дослідженні основну увагу приділено аналізу інституціонального середовища ринку туристичних послуг яке і є складовою логістичного середовища враховуючи, що саме в його межах генеруються логістичні потоки різного виду. Г.А. Заячківська під ринком логістичних послуг розуміє складну, багаторівневу систему взаємовідносин між суб'єктами ринку (виробниками, постачальниками, посередниками, споживачами, конкурентами та контактними аудиторіями) у процесі купівлі-продажу туристичних послуг з приводу узгодження і реалізації їхніх економічних інтересів [54, с. 155].

О. Кирилова ринком туристичних послуг вважає відкриту соціально-економічну систему з високим рівнем саморегуляції, основу якої складають високолокалізовані взаємовідносини, пов'язані із виробництвом, збутом і споживанням туристичних послуг або комплексного турпродукту в межах певної території, причому критерієм виділення регіонального ринку виступає як місце купівлі туристичного пакету, так і місце споживання ту-

ристичних послуг, що входять до його складу [55, с.58]. Відповідно до Закону України про туризм інституційне середовище ринку туристичних послуг формують підприємства (юридичні особи) державної, комунальної та приватної форми власності та фізичні особи підприємці [56]. Видову структуру цих організацій, які і є інституціональною складовою логістичного середовища сфери регіонального туризму, подано на рисунку 2. Відповідно до Закону України «Про туризм» [56] суб'єктами, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність (суб'єктами туристичної діяльності), є «...юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг».

До суб'єктів регіонального туризму в першу чергу відносять [56]: туристичних операторів (туроператорів) та туристичних агентів (турагенти). Але на цьому ринку провадять свою діяльність низка суб'єктів підприємницької діяльності (юридичні та фізичні особи) без наявності яких функціонування цього ринку не є можливим. Це підприємства з бронювання та розміщення туристів, організації громадського харчування, компанії які надають послуги транспортних перевезень (трансферу) туристів та вантажів які є товарами інфраструктурного, харчового та іншого забезпечення їх життєдіяльності. На цьому ринку функціонують підприємства зв'язку та інформаційного забезпечення, заклади культури і розважальних послуг, організації спорту та дозвілля, підприємства роздрібної торгівлі які реалізують товари для туристів, санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Важливу роль на ринку регіонального туризму відіграють компанії діяльність яких спрямовано на обслуговування туристів, що обирають індивідуальну траєкторію в процесі реалізації туру. Це підприємства оренди, прокату та обслугову-

Рис. 2. Суб'єкти ринку туристичних послуг в Україні

Джерело: сформовано автором на підставі [56]

вання транспортних засобів, компанії з організації одноденних турів та круїзів та інші.

Важлива роль на ринку регіонального туризму належить фінансовим посередникам і в першу чергу банківським установам та страховим компаніям. З 2019 року у зв'язку з введенням ВОЗ протиепідеміологічних заходів важливими посередниками цього ринку стали заклади охорони здоров'я які забезпечують громадське здоров'я у місцях концентрації туристичних потоків. Тепер розглянемо учасників цього ринку фізичних осіб які є суб'єктами підприємницької діяльності, що надають послуги

з проживання, харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг. До їх числа в першу чергу слід віднести екскурсуючих, гідів-перекладачів, спортивних інструкторів, провідників та інші фахівців туристичного супроводу. На регіональному ринку туризму в Україні це власники садиб зеленого туризму, власники приватних зооферм та зоопарків, приватних охотугідь та рибних господарств, власники засобів екстремального туризму, власники басейних комплексів та атракціонів, орендарі ставків, озер тощо. Крім того на цьому ринку є фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування на інші.

Здійснено логістичний аналіз суб'єктів регіонального ринку туризму. В якості базової ознаки диференціації суб'єктів діяльності визначаємо основний об'єкт управління в логістиці, а саме логістичний потік. Як відомо, на ринку туризму функціонують інформаційні туристичні, матеріальні, фінансові та сервісні потоки. З цього боку ми виділяємо в першу групу основних суб'єктів цього ринку які безпосередньо пов'язані з обслуговуванням основного туристичного потоку. Діяльність другої групи суб'єктів спрямовано на інформаційне, матеріально-технічне, фінансове та інше забезпечення інфраструктури туристичного ринку. Третя група суб'єктів це організації які надають послуги із забезпечення індивідуальної траєкторії реалізації туру.

Отже, на ринку регіонального туризму за ознакою характеру логістичного потоку, на нашу точку зору, слід виділити три групи суб'єктів. В межах кожної групи доречно здійснити поділ суб'єктів за основною корисністю потоку на суб'єкти, які генерують та трансформують переважно інформаційні потоки (послуги бронювання, інтернету тощо), матеріальні потоки (закупівлі харчів, інвентаря, туристичних товарів, сувенірів тощо), фінансові (страхові послуги та банківські операції). Не зважаючи на такий підхід в диференціації суб'єктів логістичного ринку

ку слід визнати, що для кожного без виключення суб'єкту цього ринку притаманний сервісний потік. Виходячи з цієї обставини, з нашого боку, усі суб'єкти господарювання в логістичному середовищі на ринку регіонального туризму є суб'єктами логістичної діяльності. Суб'єкт логістичної діяльності як поняття в Україні дотепер немає нормативно-правового закріплення. У професійній та науковій літературі під такими суб'єктами різні науковці розуміють дуже відмінні за предметом діяльності суб'єкти господарювання які часто називають суб'єктами логістики чи логістичними компаніями. На нашу точку зору такий підхід є не зовсім коректним. До суб'єктів логістичної діяльності слід відносити суб'єкти господарювання (як юридичні так і фізичні особи яким притаманна хоча б одна із наведених характеристик, а саме: підприємства або їх об'єднання які реалізують види логістичної діяльності (логістичні функції), що є предметом їхньої діяльності; фірми або їх компанії організаційним базисом яких є логістична система; установи або організації які функціонують у відповідності до сучасної концепції логістики. Для регіональних ринків туризму в Україні найбільш характерними є суб'єкти які реалізують окремі види логістичної діяльності (логістичні функції чи їх комплекс) що є предметом їхньої діяльності. Бажаним станом розвитку таких суб'єктів є трансформація в організації які функціонують у відповідності до сучасної концепції логістики. Для реалізації такого вектору їх розвитку необхідно пройти декілька етапів розвитку. На нашу думку, це такі кроки: організаційно-функціональна реорганізація та трансформація в структурований неієрархічний внутрішній ланцюг поставок; формування організаційного базису управління у вигляді логістичної системи компанії; розвиток каналів поставок між організацією та іншими суб'єктами ринку на партнерських, а не трансакційних засадах; формування ланцюгів поставок та структурованих мережевих компаній на регіональному ринку туризму.

На наступному етапі досліджували сутність та специфічні особливості функціонування суб'єктів логістичної діяльності на формальному рівні. Аналізуючи логістичну діяльність туристичних підприємств, Н. Коніщева і Н. Трушкіна вважають, що це особливий вид господарської діяльності, реалізація якої потребує координування у просторі та синхронізації у часі туристичних (людських) потоків із комплексом послуг належного рівня якості, які є адекватними запитам подорожуючих [10]. Ці науковці підкреслюють, що мова йде про особливий вид діяльності, реалізація якої потребує здійснення послідовних процесів логістичної діяльності в єдиному комплексі, що дозволяє мінімізувати витрати та збитки підприємства у сфері туристичної діяльності за рахунок оптимізації логістичного ланцюга та зменшення впливу зовнішніх ризиків [10]. На підставі зазначеного визначення Н. Коніщева і Н. Трушкіна подали власне бачення функцій та завдань логістичної діяльності туристичних підприємств.

Професор Скоробогатова Т.М. розглядає логістичну діяльність туристичного підприємства в рамках сервісної логістики і вважає її базовою особливістю саме діяльність із переміщення об'єктів (споживачі туристичних послуг) до суб'єктів обслуговування (а не навпаки) і тривале користування комплексною послугою. Основним пріоритетом цієї діяльності, на її думку, є формування туристичних потоків у часовому та просторовому вимірі, які мають вищий ранг по відношенню до кадрових, матеріальних, фінансових та інформаційних потоків [45].

У концепції логістики туризму А.В. Бедраківська і І.В. Левицька під логістичною у сфері туризму вважають діяльність із надання якісних туристичних послуг, підвищення якості туристичного продукту до рівня світових стандартів з-за умови оптимізації використання матеріальних та інформаційних потоків, а також зниження загальних витрат на здійснення туристичного супроводу, обслуговування та сервісу [40]. Банько В.Г.

не дає визначення логістичній діяльності у сфері туризму, але визначає її функції, до яких він відносить планування турів, оброблення туристичних замовлень та прогнозування попиту на туристичний продукт, транспортування туристів та надання їм відповідного комплексу послуг [39]. Гвозденко А.А. під логістичною діяльністю в туризмі розуміє сукупність операцій, які здійснюються в процесі формування туру, доведення готового продукту до споживача у відповідності до інтересів та вимог останнього, а також у процесі передавання, зберігання та оброблення відповідної інформації [41]. Михайліченко Г.І. під логістичною діяльністю сфери туризму розуміє діяльність із управління продуктовими потоками логістичних підприємств, що включає раціональну організацію формування, збуту та організації споживання туристичного продукту і супроводження цих процесів проходженням інформаційних потоків. Логістична діяльність у відповідності з фазами логістичного ланцюга, на її думку, включає такі складові: інформаційну на вхідному потоці, виробничу з формування та створення туристичного продукту, збутову, яка охоплює розподіл, просування та визначення каналів реалізації готової продукції, та інформаційну на вихідному потоці [44]. Професор Смірнов І.Г. логістичну діяльність у сфері туризму називає логістикою туризму до якої відносить діяльність основним предметом якої є потоки туристів, які надходять в місця знаходження туристичних ресурсів [47]. Він подає компонентну структуру логістичної діяльності, до якої відносить [48] логістичну діяльність рекреаційно-туристичних ресурсів (ресурсної бази туризму); логістичну діяльність матеріально-технічної бази туризму, у тому числі логістичну діяльність сфер розміщення туристів (готельного господарства) та харчування (ресторанного господарства); логістичне забезпечення створення та функціонування інформаційної інфраструктури; логістичну діяльність зі створення та експлуатації транспортної інфраструктури в туризмі; логістичну діяльність у сфері екс-

курсійного обслуговування; логістичну діяльність, пов'язану з наданням супутніх послуг у туризмі; логістичну діяльність із виробництва та збуту туристичних товарів. Короленко Н.В. розглядає логістичну діяльність у сфері туризму через призму логістичних стратегій організацій ринку туризму виділяючи управлінський аспект цієї діяльності, а саме довгостроковий напрям оптимізації їх ресурсів при управлінні основними і супутніми логістичними потоками [42]. Юрій Богач основною в логістичній діяльності туристичних підприємств вбачає інформаційно-комунікаційну діяльність [57]. На його точку зору, важливою є інформаційна складова цієї діяльності. Саме інформаційні аспекти логістичної діяльності туристичних організацій дозволяють зміцнювати потенціал регіонального розвитку туризму та рекреації. Авторський колектив Т. Лужанська, М. Гобрей та С. Співак під логістичною діяльністю розуміють інтегроване управління потоками на підприємстві яке охоплює всі його функціональні підрозділи і напрями – постачання, виробництво, маркетинг, збут, фінанси, інфраструктура. На їхню думку, сутність логістичної діяльності туристичного підприємства полягає в управлінні об'єктами (потоками) у функціональних сферах діяльності підприємства шляхом використання методів логістики [58, с. 302]. О.Рудківський розглядає логістичну діяльність туристичних підприємств як інструмент зменшення рівня витрат та зростання рівня сервісу, що в свою чергу призводить до зростання рівня конкурентоспроможності за рахунок збільшення ринкової частки [59]. Аналіз різних точок зору на логістичну діяльність суб'єктів регіонального ринку туризму свідчить про відсутність єдиного і системного погляду на логістичну діяльність суб'єктів цього ринку. Окремі науковці виділяють в межах цієї діяльності функціональну, управлінську або забезпечуючу складові. Інші розглядають її на надто узагальненому рівні недостатньому для належного аналізу сутності логістичної діяльності. Наступним етапом дослідження

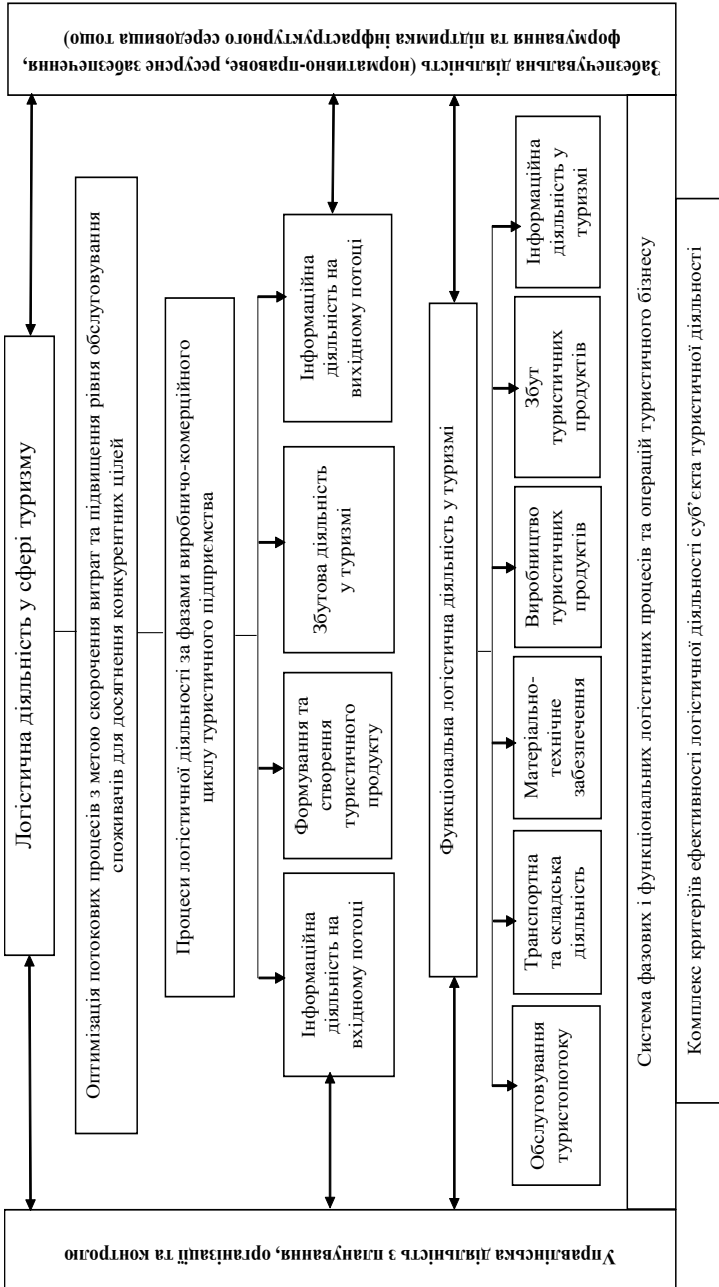

Рис. 3. Процесно-функціональна структуризація логістичної діяльності суб'єкта господарювання
Джерело: власна розробка

стала процесно-функціональна структуризація логістичної діяльності суб'єктів регіонального туризму (рис. 3.)

В результаті аналізу та узагальнення фахових джерел щодо сутності логістичної діяльності суб'єктів господарювання в цілому та суб'єктів логістичної діяльності на ринку регіонального туризму зокрема, нами сформульовано базові постулати щодо логістичної діяльності на ринку туристичних послуг. Логістична діяльність суб'єктів ринку регіонального туризму спрямована на оптимізацію потокових процесів з метою скорочення витрат та підвищення рівня обслуговування споживачів для досягнення встановлених конкурентних цілей. Така діяльність включає три складових. Функціональну і (або) фазову діяльність спрямовану на реалізацію процесів трансформації та перетворення елементів логістичних потоків з метою формування їх належної корисності відповідно до очікування споживачів. Управлінську діяльність спрямовану на визначення цілей і завдань логістичної діяльності та формування планів її здійснення, розробку і реалізацію сценаріїв організації виконання зазначених планів, а також забезпечення контролю їх виконання. Суб'єктами реалізації логістичної діяльності на рівні компанії є працівники виконавці операцій процесів і менеджери усіх рівнів. Для їх успішної роботи необхідно забезпечувати належну мотивацію та регулювання діяльності. Третьою складовою є забезпечувальна діяльність (забезпечення логістичної діяльності) яка включає різноманітні види забезпечення. Окремі науковці відносять управлінську діяльність до забезпечувальної діяльності. З одного боку можна погодитись з таким підходом враховуючи наявність такого виду її забезпечення як організаційне. З іншого це не зовсім вірно виходячи з стратегічної мети такої діяльності. Зазначена мета не може бути досягнута лише на оперативному і тактичному рівнях. Розглянемо детальніше кожен із зазначених складових. Спочатку більш детально розглянемо сутність функціональної і (або) фазової діяльності.

Під процесами трансформації ми розуміємо логічно впорядковану сукупність логістичних операцій перетворення елементів логістичних потоків з метою бажаної зміни їх властивостей та якісних характеристик. Під логістичною операцією ми будемо розуміти сукупність дій спрямованих на трансформацію чи перетворення елементів логістичних потоків чи складових логістичної системи з метою отримання комплексної корисності логістичного продукту чи послуги які, в переважній більшості випадків з точки зору маркетингової структури, є другим або третім рівнем туристичного продукту чи послуги. Трансформаційні процеси в логістичній діяльності завжди формують корисність властивостей. До таких процесів у сфері туризму відносять виробничі та сервісні процеси, а також їх поєднання. Процеси які формують корисність місця та часу є не трансформаційними. Вони характерні для сфер транспортної, складської та інших видів діяльності яка вимагає значо більшої оперативності, координації та синхронізації дій між учасниками цього ринку. Змістовно усі процеси функціональних складових логістичної діяльності прийнято поділяти на фазові та функціональні. Фазові процеси це сукупність операцій які реалізуються на окремих стадіях виробничо-комерційного циклу. Часто таку діяльність називають фазовою. Існує відмінність між фазовою діяльністю різних суб'єктів ринку регіонального туризму. Для туристичного підприємства виділяють такі фази як: інформаційна діяльність на вхідному потоці; формування та створення виробничого продукту; збут туристичних продуктів і реалізація туристичних послуг та інформаційна діяльність на вихідному потоці. Для інших підприємств цієї сфери основними видами фазової діяльності є закупівлі, виробництво і (або) сервіс та збутова діяльність. Важливою відмінністю в управлінні фазовою діяльністю туристичних підприємств є не скорочення тривалості операційного циклу, а оптимізація мережі та структури туристичних потоків і забезпечення належного рівня об-

слуговування туристів. Найбільш розповсюдженим підходом щодо диференціації логістичної діяльності на регіональному ринку туризму є функціональний підхід. В межах цього підходу логістичну діяльність поділяють на окремі види (функції). Як було зазначено раніше, під логістичною функцією ми розуміємо сукупність однорідних за характером впливу на елементи логістичного потоку операцій, що формують відповідну цінність для споживача.

Для туристичних підприємств до основних видів функціональної логістичної діяльності слід віднести: обслуговування туристопотоку як базову функцію компаній цього ринку; транспортну діяльність спрямовану на перевезення туристів та матеріально-технічних ресурсів їх життєдіяльності протягом туру; закупівлі та інші види матеріально-технічного забезпечення; складську діяльність; виробництво туристичних продуктів; збут туристичних продуктів та інформаційну діяльність у туризмі. Перелік функціональних складових логістичної діяльності та логічно-впорядкована сукупність їх реалізації для різних суб'єктів регіонального ринку туризму може суттєво відрізнятись. Це залежить від значного числа чинників. Головними з яких є: розвинутість регіонального ринку туризму з точки зору ресурсної бази, інфраструктури та організаційного потенціалу, предмет діяльності підприємства та ступінь його інтеграції з іншими суб'єктами цього ринку. Виходячи із структурно-фазової структуризації логістичної діяльності суб'єктів регіонального ринку туризму можна стверджувати, що логістична діяльність є системою фазових логістичних процесів, а в їх межах логістичних операцій зкоординованих в часі та синхронізованих в просторі як в межах організації так і між суб'єктами учасниками ланцюга просування цінності з метою досягнення належного рівня обслуговування туристів при оптимальних витратах. Розглянемо більш детально управлінський аспект логістичної діяльності. Значна кількість науковців

концентрують увагу саме на цьому аспекті. Для усвідомлення його сутності розглянемо мету та завдання логістичної діяльності суб'єктів ринку регіонального туризму. Стратегічною метою діяльності суб'єктів ринку регіонального туризму в цілому є досягнення довгострокового успіху в бізнесі.

З нашої точки зору мету логістичної діяльності слід розглядати як комплексне поняття яке буде формулюватись в залежності від рівня управління (стратегічний, тактичний, оперативний), розуміння сутності цієї діяльності (функціональний, процесний, системний та інтеграційний підходи), складових елементів діяльності (фази, функції, процеси, операції), форм організації цієї діяльності тощо. На нашу думку, метою логістичної діяльності суб'єктів регіонального ринку туризму на стратегічному рівні є формування комплексної корисності туристичного продукту і (або) туристичної послуги відповідно до запитів споживачів за умови забезпечення необхідного рівня економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності. Завданням логістичної діяльності є забезпечення належного рівня конкурентоспроможності на ринку регіонального туризму за рахунок збільшення власної частки на цьому ринку, збалансування власних інтересів з інтересами інших суб'єктів учасників цієї діяльності. При цьому шляхами забезпечення конкурентних переваг є відповідний запитам споживачів профіль логістичного обслуговування та досягнення з найменшими витратами максимальної пристосованості суб'єкта логістичної діяльності до умов та вимог середовища ринку регіонального туризму. Реалізація цієї мети вимагає вирішення стратегічного завдання (мета другого рівня) щодо організації оптимального географічного розміщення об'єктів туристичної, сервісної та іншої інфраструктури яка відповідає визначеному рівню обслуговування туристів та забезпечує мінімальні логістичні витрати. Подане бачення стратегічної мети логістичної діяльності відповідає її розумінню в межах інтеграційного підходу.

Виходячи із процесно-функціональної структуризації цієї діяльності, а також із системної декомпозиції її складових поданих на рисунку 5 слід виділяти: зовнішню, щодо суб'єктів учасників туристичного ринку, та внутрішню, щодо внутрішнього ланцюга поставок підприємства, мету і завдання логістичної діяльності. Зовнішньою стратегічною метою логістичної діяльності, як було зазначено вище, є збалансування інтересів підприємства з іншими учасниками просування цінності для учасників туристичного потоку. А також забезпечення належної конкурентної позиції шляхом формування адекватної очікуванням учасників туристичного ринку комплексної корисності туристичного продукту (послуги). Метою внутрішньої логістичної діяльності є формування відповідного логістичного потенціалу суб'єкта для вирішення завдань щодо забезпечення належного рівня його економічної безпеки та реалізації конкурентних переваг на ринку регіонального туризму. Метою логістичної діяльності тактичного рівня в залежності від фази чи функції її здійснення може бути: оптимізація циклу відтворення шляхом комплексного, орієнтованого на потребу споживачів ринку регіонального туризму, потоків сервісу, матеріалів та інформації; швидка реакція на запити учасників ринку туризму; мінімальний обсяг запасів ресурсів; консолідація фізичного розподілу й менеджменту матеріалів тощо. Мета оперативного рівня логістичної діяльності спрямована на виконання поточних завдань. Враховуючи розуміння завдань логістичної діяльності як кроків у напрямку досягнення мети можна їх класифікувати за такими ж ознаками. Управлінська складова логістичної діяльності здійснюється шляхом реалізації таких функцій: аналіз, прогнозування, планування, організація, мотивація, регулювання тощо. Реалізація цих функцій здійснюється на основі принципів: науковості, адаптивності, взаємоузгодженості, комплексності, системності, конструктивності, надійності, варіативності. Основними складовими системи управління

логістичною діяльністю є: суб'єкти логістичної діяльності компанії; складові цієї діяльності та форми її організації; об'єкти логістичної діяльності та прийняті в організації методи, принципи і стилі управління. Як було зазначено раніше, основними суб'єктами управління логістичною діяльністю є менеджери різних рівнів та комітети і управлінські команди, що є центрами відповідальності за окремі ділянки логістичних потоків та забезпечення належних їх властивостей і якісних параметрів. До об'єктів логістичного управління на ринку регіонального туризму відносять туристичні, сервісні, матеріальні, інформаційні та фінансові потоки. В процесі управління суб'єкти управління використовують різноманітні методи аналізу, моделювання та прогнозування для підготовки і обґрунтування та прийняття адекватних і оптимальних управлінських рішень. Місце логістичної діяльності в системі менеджменту організації наведено на рис. 4.

Як видно з рис. 4 управління логістичною діяльністю на корпоративному рівні спрямовано на реалізацію логістичної стратегії яка для суб'єктів ринку регіонального туризму відноситься до функціональних стратегій. Організаційно-економічним механізмом реалізації цієї діяльності є логістична система спрямована на перетворення та трансформацію логістичних потоків які генеруються на цьому ринку. Принциповою відмінністю в управлінні логістичною діяльністю на ринку регіонального туризму є управління трьома видами функцій: функціями пов'язаними з туристичним потоком та обслуговуванням його елементів; функціями пов'язаними з матеріальними потоками забезпечення на цьому ринку; функціями регулювання координації та синхронізації усіх видів логістичних потоків ринку регіонального туризму.

Важливим з боку управління логістичною діяльністю є аксіологічний аспект (рис. 5). В межах цього аспекту менеджери повинні неперервно оцінювати логістичну діяльність на різних

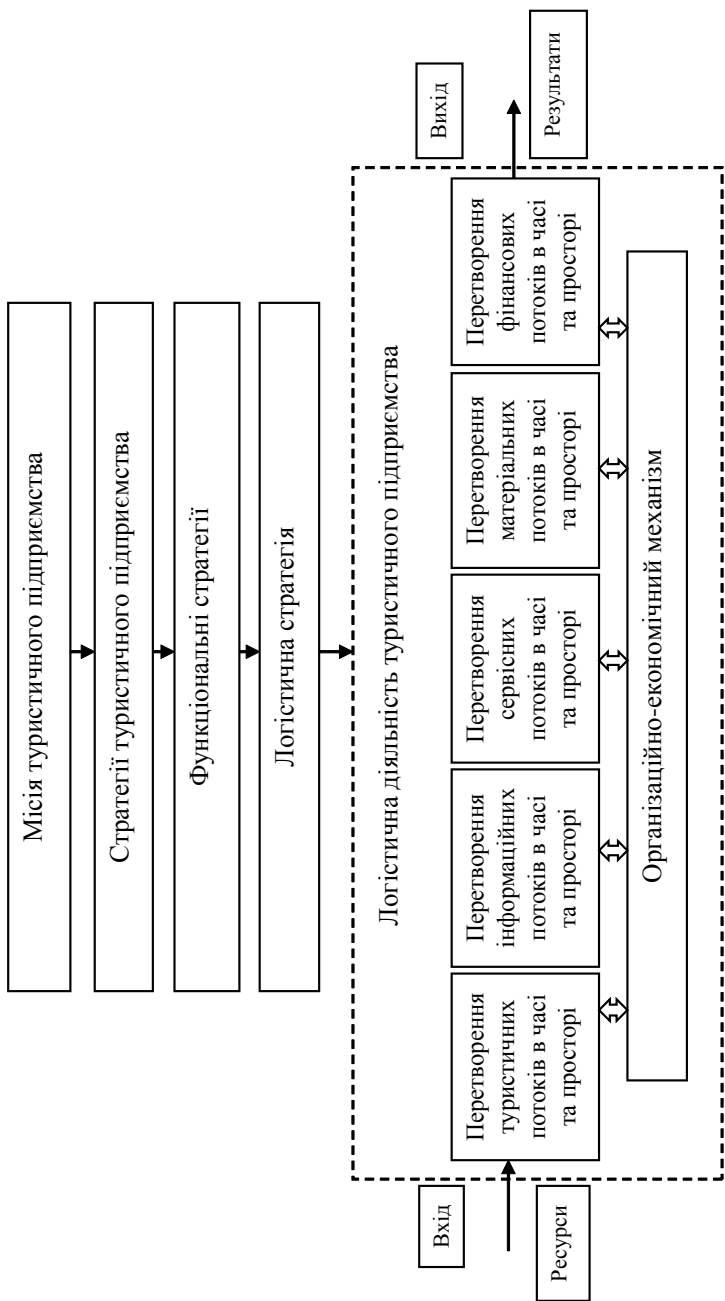

Рис. 4. Місце логістичної діяльності в системі менеджменту туристичного підприємства
 Джерело: сформовано автором на підставі [40]

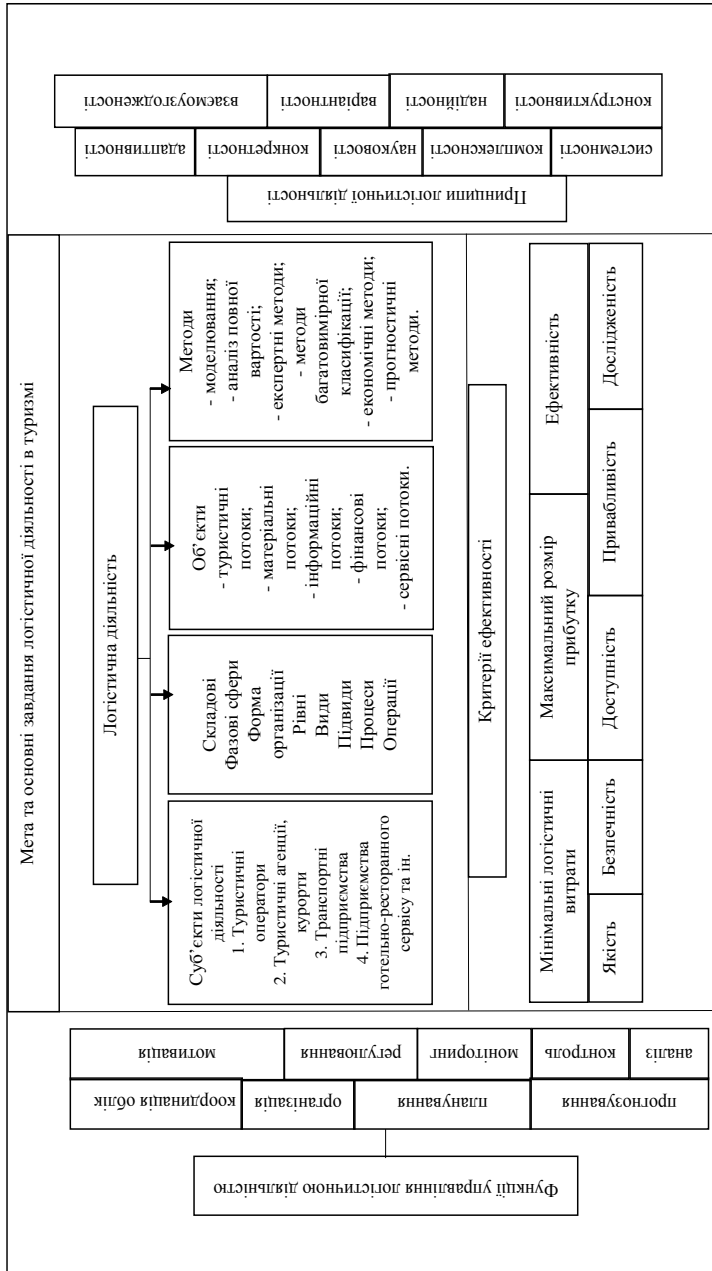

Рис. 5. Системна декомпозиція складових логістичної діяльності
Джерело: доопрацьовано на підставі [5]

рівнях управління. В цьому дослідженні основну увагу приділено корпоративному рівню оцінювання.

Оцінювання менеджерами логістичної діяльності є комплексним та багатокритеріальним процесом. В кожному конкретному випадку воно здійснюється завдяки визначеному набору актуальних щодо ситуації критеріїв. До таких загальних критеріїв відносять: безпечність, раціональність, доступність, якість, ефективність, результативність тощо. З точки зору функціоналу важливим критерієм є якість логістичної діяльності. Під якістю логістичної діяльності професор О. Криворучко пропонує розуміти сукупність властивостей і характеристик послідовних взаємопов'язаних логістичних бізнес-процесів, пов'язаних із постачанням, виробництвом, транспортуванням та збутом продукції, що виникає в результаті взаємодії споживача і виробника, а також інших зацікавлених сторін, ступінь (рівень) яких дозволяє задовольняти різні соціально-економічні потреби, що постійно змінюються [60 с. 65]. Такий підхід не можна використати для сфери туризму. Якість логістичної діяльності на ринку регіонального туризму, на нашу думку, це сукупність властивостей і характеристик послідовних взаємопов'язаних логістичних бізнес-процесів, пов'язаних із туристичним потоком та обслуговуванням його елементів, регулюванням інших видів логістичних потоків цього ринку, які дозволяють задовольняти спектр різноманітних потреб його учасників.

На завершальному етапі дослідження розглянемо сутність основних видів логістичного забезпечення. Логістичне забезпечення регіонального туризму є комплексним і включає складові наведені на рис. 6. Ці складові є взаємопов'язаними і реалізуються суб'єктами логістичної діяльності. Важливість нормативно-правового забезпечення полягає у встановленні його положеннями базових правил і стандартів та процедур здійснення усіх функцій та процесів і операцій в межах логістичної системи. Механізм нормативно-правового забезпечення

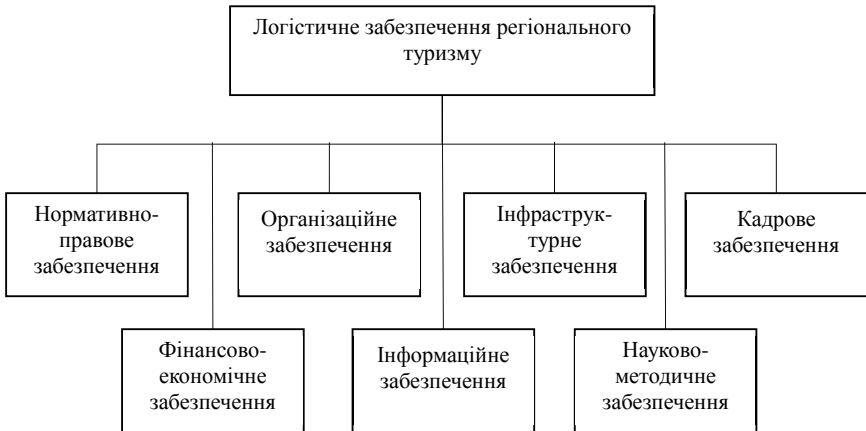

Рис. 6. Комплекс складових логістичного забезпечення регіонального туризму

Джерело: складено на підставі [5]

полягає у реалізації положень діючих міжнародних, регіональних та національних нормативно-правових актів і стандартів щодо здійснення логістичної діяльності на ринку регіонального туризму.

Нормативно-правові документи регламентують господарсько-правові зобов'язання в галузі логістики сфери регіонального туризму. Це забезпечення є основою для ідентифікації існуючих нормативно-правових обмежень при реалізації процедур підготовки та прийняття управлінських рішень під час розробки та реалізації планів логістичного забезпечення в межах виконання контрактів. Цей вид забезпечення важливий при розробці механізму інтеграції суб'єктів логістичної діяльності з іншими суб'єктами-партнерами туристичної діяльності в каналах та ланцюгах поставок. Організаційне забезпечення є базисом формування логістичних систем окремих суб'єктів у ланцюги та мережі поставок. Воно спрямоване на впровадження в практику регіонального туризму організаційно-управлінських механізмів координації дій спеціалістів різних служб компаній,

що беруть участь в управлінні туристичними, товарними, фінансовими та іншими логістичними потоками.

Результатом організаційного забезпечення є скоординована в просторі та синхронізована в часі сукупність логістичних потоків які забезпечують комплексну корисність для споживача туристичних послуг. Організаційне забезпечення спрямоване на ефективне функціонування логістичних систем та їх утворень. А в їх межах на результативну та ефективну роботу відповідних служб логістики. Воно здійснюється в межах власної та логістичних систем інших компаній залучених до просування цінності для учасників цього ринку. Організаційна складова логістичного забезпечення у сфері регіонального туризму базується на використанні системи принципів і методів, а також створенні та функціонуванні відповідних організаційних структур. Важливою складовою логістичного забезпечення є інфраструктурне. Інфраструктурне забезпечення регіонального туризму має ряд особливостей обумовлених вимогами щодо характеру співробітництва та співпраці суб'єктів туристичної діяльності які знаходяться в різних країнах та регіонах світу. Вони полягають у наявності відмінностей між рівнями децентралізації управління розвитком інфраструктури в різних країнах; відмінності у розвитку економіки окремих країн; відмінності у чинному законодавстві щодо розміщення та розвитку логістичних інфраструктурних об'єктів; можливість отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел тощо. Інфраструктурне забезпечення – це сукупність елементів, що виконують важливі логістичні завдання і забезпечують здійснення окремих логістичних процесів. Інфраструктурне забезпечення регіонального туризму включає такі складові: транспортну, рекреаційно-виробничу, складську, інформаційну, митну.

Враховуючи важливість та особливість інформаційної складової логістичної інфраструктури її виділено нами як окремий

вид логістичного забезпечення. Інформаційне забезпечення виконання логістичних операцій у туризмі полягає в проектуванні та організації комплексу інформаційних систем логістики компаній учасників ланцюга просування цінності. Логістична інформаційна система забезпечує скоординовану та інтегровану роботу усіх суб'єктів ланцюга чи мережі поставок. Особливістю інформаційного забезпечення є його багатофункціональність і спроможність обслуговувати усі інші види логістичного забезпечення комерційної діяльності на ринку регіонального туризму.

Кадрове забезпечення виконання логістичних функцій під час реалізації контрактів полягає у реалізації процесів формування та розвитку кадрового потенціалу логістичних компаній. Цей вид забезпечення повинен реалізовувати процеси вербовки та залучення персоналу, його оцінки та відбору, розстановки та задіяння персоналу, його адаптації та розвитку, мотивації та контролю результатів діяльності тощо. За структурою логістичний персонал можна поділити на вищий управлінський персонал, середній управлінський персонал, управлінський персонал нижньої ланки та основний і допоміжний виконавський (технічний) персонал логістичних служб та підрозділів [4]. Логістичний персонал повинен володіти різноманітним комплексом компетентностей від загальних до вузькопрофесійних. Враховуючи інтегрований характер діяльності логістичний персонал повинен мати достатній рівень компетентності в суміжних видах діяльності, володіти знаннями в інформаційній, техніко-технологічній та інших сферах. Щоб усі категорії логістичного персоналу були ефективними в своїй діяльності сучасні компанії створюють умови і надають можливості для його постійного розвитку і вдосконалення. Тільки за умови постійного розвитку логістичного персоналу компанії можна адекватно реагувати на організаційні, технологічні та інші виклики міжнародного економічного середовища [5].

Фінансово-економічне забезпечення логістичної діяльності пов'язано в першу чергу з економічною оцінкою ресурсів та операцій логістичного забезпечення. Базовим в фінансово-економічному забезпеченні є мислення категоріями повних витрат на виконання логістичних операцій в межах реалізації угод, яке передбачає не лише їх ідентифікацію та оцінку, а й раціоналізацію їх структури та рівня окремих складових. Логістичні витрати не виділяються з обліку витрат компанії. І це ускладнює оцінювання їх рівня, як і контроль за їх раціональністю. Тому важливим завданням є визначення критеріїв (ознак) класифікації (поділу) логістичних витрат. Структура та розмір логістичних витрат обумовлені відносинами конкуренції, властивостями туристичних та супутніх потоків, особливостями просторового розміщення туристичних об'єктів тощо. Науково-методичне забезпечення логістичної діяльності в туризмі базується на значному комплексі знань, моделей, методів, методик, алгоритмів та ефективних практик і інструментарію. Наукова база сучасної логістики містить ряд методів: методи прогнозування потреби в інфраструктурних об'єктах, техніко-технологічних засобах і ресурсах. Методи ABC та XYZ аналізу, методи визначення координат центрів логістичного обслуговування, методи вибору логістичних посередників, метод Парето, методи статистичної оцінки та контролю процесів, методи об'ємно-календарного та об'ємно-динамічного планування та інші.

Таким чином, в цьому розділі монографії здійснено системний аналіз сутності, місця та ролі логістичної діяльності суб'єктів ринку регіонального туризму. Детально розглянуто альтернативні погляди науковців щодо змісту логістичної діяльності, підходи до її комплексного оцінювання. Встановлено зміст роботи менеджерів щодо управління логістичною діяльністю на різних рівнях. Ідентифіковано основні складові щодо забезпечення ефективності логістичної діяльності як на рівні

окремих суб'єктів та і їх інтеграційних утворень. Представлено алгоритм трансформації суб'єктів ринку регіонального туризму в суб'єкти логістичної діяльності. Запропоновано концептуальну модель організаційно-економічного базису управління логістичною діяльністю суб'єктами ринку регіонального туризму.

Список використаних джерел

1. Крикавський Є.В. Логістика. Основи теорії : [підручник] / Є.В. Крикавський. [2-ге вид. доп. і перероб.]. Львів : Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інститут післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2006. 456 с.
2. Сумець О.М. Теоретико-методологічні засади логістичної діяльності підприємств агропромислового комплексу : [монографія]. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2015. 544 с. (31,62 ум. друк. арк.).
3. Сумець О.М. Змістовий аналіз дефініції «логістична діяльність». *Сталий розвиток економіки*. № 4 (21). 2013. С. 290-296.
4. Класифікатор видів економічної діяльності. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html
5. Алькема В.Г. Генезис і розвиток економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук. К., 2011. 501 с.
6. Бакаєв О.О. Теоретичні засади логістики : [підручник] / О.О. Бакаєв, О.П. Кутах, Л.А. Пономаренко [в 2-х т.]. К. : Київський ун-т економіки і технологій транспорту, 2003. Т. 1. 430 с.
7. Гаджинский А.М. Логистика : Учебник. 11-е изд., перераб. и доп. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. 432 с.
8. Бауэрсокс Д. Логистика: интегрированная цепь поставок / Д. Бауэрсокс, Д. Клосс; пер. с англ. М. : Олимп-Бизнес, 2001. 640 с.
9. Логистика: [учебник] / В.В. Дыбская, Е.И. Зайцев, В.И. Сергеев, А.Н. Стерлигова ; под ред. В.И. Сергеева. Эксмо, 2011. 944 с.
10. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Управління логістичною діяльністю туристичних підприємств: уточнення термінології. *Вісник ДІТБ*. Серія «Економіка, організація і управління в туристичній сфері». 2005. № 10. С. 47-57.

11. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / М. Кристофер; под общ. ред. В.С. Лукинского. СПб. : Питер, 2004. 316 с.
12. Логистика на предприятии: [учеб.-метод. пособие]. Ч. Скворонек, З. Саринуш-Вольский. *Финансы и статистика*. 2004. 400 с.
13. Миротин Л.Б. Логистика для предпринимателя: основные понятия, положения и процедуры: [уч. пособие] / Л.Б. Миротин, И.Е. Ташбаев. М. : ИНФРА-М., 2002. 252 с.
14. Ткачева А.В. Теоретична сутність логістичної діяльності організації. *Економіка організації та управління виробництвом*. 2011. С. 98-99. URL: www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/e112_58/u112tkac.pdf
15. Неруш Ю.М. Логистика: [учебник] [4-е изд., перераб. и доп.]. М. : ТК Велби, Проспект, 2007. 520 с.
16. Пономарьова Ю.В. Логістика: [навч. посіб.] [2-е вид., перероб. та доп.]. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
17. Современная логистика / [Джонсон Джеймс Вуд, Ф. Дональд, Дэниел Вордлоу, Л. Мерфи-мл., Р. Поль]. [7-е издание]. Издательский дом «Вильямс», 2002. 624 с.
18. Сток Дж. Р. Стратегическое управление логистикой / Дж. Р. Сток, Д.М. Ламберт; пер. с 4-го англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2005. XXXII. 797 с.
19. Уотерс Д. Логистика. Управление цепью поставок [пер. с англ.]. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 503 с.
20. Тридід О.М. Логістика. [навчальний посібник] / О.М. Тридід, К.М. Таньков, Ю.О. Леонова. К. : Видавничий дім «Персонал», 2008. 176 с.
21. Смирнова Н.В. Сутність і значення логістичної діяльності в системі менеджменту організації. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Випуск 20. Ч. 3. 2018. С. 54-59.
22. Тюріна Н.М., Гой І.В., Бабій І.В. Логістика: навч. посібник. Київ, 2015. 392 с.
23. Саркисов С.В. Управление логистикой. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интеллект_Синтез», 2001. 416 с.
24. Регіональні логістичні системи: теорія та практика : монографія / Л.Л. Ковальська та ін. Луцьк: ЛНТУ, 2011. 264 с.
25. Степанов В.И. Логистика: учебник. Москва, 2016. 566 с.

26. Сергеев В.И. Корпоративная логистика в вопросах и ответах. 2-е изд. перераб и доп. Москва: ИНФРА-М, 2014. 634 с.
27. Аникин Б.А., Родкина Т.А. Логистика и управление цепями поставок. Теория и практика. Основы логистики: учебник. Москва: Проспект, 2013. 344 с.
28. Родников А.Н. Логистика. Терминологический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2000. 352 с.
29. Плахута Г.А. Управління логістичними процесами на підприємствах з дискретним характером виробництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02. Луганськ, СНУ, 2001. 25 с.
30. Смирнов І.Г. Логістика туризму: навч. посіб. / І.Г. Смирнов. К.: Знання, 2009. 444 с.
31. Зяйлик М.І., Вівчар О.В. Парадигма і наукова база логістичного управління. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип.1(4).URL:<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11zmfbllm.pdf>.
32. Костоглодов Д.Д., Саввиди И.И., Стаханов В.Н. Маркетинг и логистика фирмы. Москва, 2000. 128 с.
33. Нагловский С.Н. Логистика проектирования и менеджмента производственно-коммерческих систем. Калуга, 2002. 336 с.
34. Забуранна Л.В., Глуценко О.М. Логістична концепція формування системи управління підприємством. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2011. № 4 (12). С. 182–191.
35. Сергеев В.И. Логистика в бизнесе: учебник. Москва, 2001. 608 с.
36. Альбеков А.У., Митько О.А. Коммерческая логистика. Ростов-на-Дону, 2002. 416 с.
37. Логистика и управление цепями поставок: учебник для академического бакалавриата / под ред. В.В. Щербакова. Москва, 2015. 582 с.
38. Окландер М.А. Логістика: підручник. Київ, 2008. 346 с.
39. Банько В.Г. Туристська логістика : Навчальний посібник. К. : Дакор, КНТ, 2008. 204 с.
40. Бедраківська А.В., Левицька І.В. Концепція логістики туризму. URL: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/11_122586.doc.htm.
41. Гвозденко А.А. Логистика в туризме: учеб. пособие. М.: Финансы и статистика, 2004. 272 с.

42. Короленко Н.В. Управління логістикою на туристичних підприємствах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2011. 24 с. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

43. Рунців О.І. Територіальна організація ринку туристичних послуг у регіоні (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Львів, 2009. 25 с. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

44. Михайліченко Г.І. Інформаційна та збутова логістика в туризмі: дис. .. канд. екон. наук: 08.06.02. К.: Київський торговельно-економічний університет, 2001.

45. Скоробогатова Т.М. Управління потоками споживачів туристичних послуг в світлі сервісної логістики. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2012. №749. С. 266-270.

46. Скибінський С.В. та ін. Маркетинг готельних послуг / С.В. Скибінський, Л.О. Іванова, О.Ф. Моргун. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2000. 246 с.

47. Смирнов І.Г. Логістика туризму: комплексний підхід. URL: rusnauka.com.

48. Смирнов И. Г. Стратегический логистический менеджмент в международном туризме в контексте его устойчивого развития. *Логистика: проблемы и решения*. 2012. №2. С. 76-82.

49. Янковенко В. А. Логистика в туризме : учеб.-метод. Пособие. Минск: РИПО, 2014. 47 с. URL: http://tempus.bseu.by/files_new1/20_2231_logistik_v_turisme.pdf.

50. Брич В.Я., Мазур В.С. Управління якістю туристичних послуг в сучасних умовах господарювання. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 35. С. 161–172.

51. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Дишко Олеся Леонідівна ; Рівненський держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2016. 260 с.

52. Скришко Т.О., Ланда О.О. Туристичний продукт як об'єкт управління. *Науковий вісник Національний лісотехнічний університет України*. 2007. Вип. 17.3. С. 289–292.

53. Сирик Н.В. Договор оказания туристических услуг: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2001. 21 с.

54. Заячківська Г.А. Ринок міжнародних туристичних послуг: конструювання категорії та класифікація. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1. С. 153–157.

55. Кирилова О. Маркетинг на ринку туристичних послуг. *Маркетинг в Україні*. 2009. №3. С. 57–59

56. Закон України «Про Туризм». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>

57. Богач Ю. Удосконалення інформаційних основ логістичної діяльності туристичних організацій як напрям зміцнення потенціалу регіонального розвитку туризму та рекреації. *Галицький економічний вісник*. №2 (49). 2015. С.13-22.

58. Лужанська Т.Ю., Гобрей М.В., Співак С.М. Роль логістики туризму як науково-практичного напрямку дослідження. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економічні науки*. №22 (17). 2017. С. 300-314.

59. Рудківський О.А. Особливості управління логістичними потоками в сфері туризму. Електронне фахове видання «Ефективна економіка». №5. 2018.

60. Криворучко О.Н. Поняття «якість транспортно-логістичного обслуговування потребителів». *Економіка транспортного комплексу: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 30. С. 65–75.